

Кам'янець–Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

Історичний факультет
Кафедра історії України

Дипломна робота магістра
на тему:

**«Відновлення радянської влади на теренах Поділля та Галичини
(1944–1947 рр.): порівняльний аспект»**

Виконала: студентка 2 курсу,
Ist1 – M20 групи
спеціальності 014.03. Середня
освіта (Історія)
Новіцка Юліана Іванівна
Науковий керівник: Стецюк В. Б.,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії України

Рецензент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ:	
1.1. Історіографія проблеми.....	6
1.2. Джерельна база.....	23
1.3. Методологічні засади роботи.....	24
РОЗДІЛ II. ГАЛИЧИНА В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ РАДЯНІЗАЦІЇ:	
2.1. Відновлення процесу радянзації краю: суспільно–політичні та економічні аспекти.....	26
2.2. Радянська модель «пацифікації» в процесі утвердження влади.....	35
2.3. Боротьба за ідею: засоби насадження комуністичної ідеології.....	44
РОЗДІЛ III. ВІДНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА ПОДІЛЛІ:	
3.1. Повоєнна відбудова економічної інфраструктури краю в умовах авторитарного адміністрування.....	55
3.2. Боротьба радянської влади з українським визвольним рухом.....	62
3.3. Відновлення контролю над суспільством: соціальні аспекти.....	67
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	82

ВСТУП

Актуальність теми. Тема дослідження «Відновлення радянської влади на теренах Поділля та Галичини (1944–1947рр.): порівняльний аспект» є актуальна на даний час. Протягом тривалого часу радянська влада замовчувала чи перекручувала чимало фактів, які відбувалися на західноукраїнських землях і цим спричинила необхідність ширше та глибше вивчити цю тему. У дослідженнях радянських істориків все менше проявлялися наукові принципи, а також вони лише частково розповідали про події на Заході України. До прикладу, висвітлення діяльності ОУН та УПА на західноукраїнських територіях були лише із однієї сторони, не згадували дослідники і характер відновлення радянської влади, тобто те, що він був насильницький, і те, що місцеве населення чинило опір. Необхідно глибоко задуматися над історією відновлення та функціонування радянської влади на західноукраїнських землях після війни, беручи за основу нові документи та факти. У сучасну епоху в істориків, політологів, правознавців та різних представників суспільних наук ці питання викликали інтерес. Водночас багато питань, пов'язаних із відновленням та діяльністю радянської влади на Західній Україні у 1944–1947 рр., залишаються мало вивченими. Політико–правовий аналіз цього питання потребує особливої уваги, оскільки фактично не оцінювався.

Актуальність цього дослідження в основному зумовлена впливом подій 1944–1947 років на сучасний державотворчий процес в Україні. Післявоєнне воз'єднання українських територій та встановлення кордону геополітично підготували до незалежності Україну. Важливо є те, взаємовплив між українцями Сходу та Заходу зростав, що відбувалося незважаючи на опір влади. Західноукраїнські землі, зважаючи на досвід конфлікту, відіграли

суттєву роль у боротьбі із тоталітарним режимом Радянського Союзу та за проголошення незалежності України.

Об'єкт дослідження – процес відновлення радянської влади на територіях Поділля та Галичини в 1944–1947 рр.

Предметом дослідження є політичні, соціальні та культурні трансформації на теренах Галичини та Поділля після завершення радянсько–німецької війни.

Хронологічні межі роботи охоплюють період з середини 40–х років ХХ століття. Нижня межа – 1944 рік, час коли почала відновлюватися радянська влада на західноукраїнських землях і звільнення їх від німецьких окупантів. Верхня межа – 1947 рік, коли відновилися цивільні органи влади.

Географічні межі дослідження охоплюють межі Поділля та Галичини як історико–географічні регіони.

Метою роботи – на основі аналізу нових опублікованих джерел та літератури виявити специфічні риси процесу відновлення радянської влади на теренах сусідніх регіонів – Галичини та Поділля в 1944–1947 рр.

Для реалізації поставленої мети визначено такі **завдання роботи**:

- З'ясувати політичний режим та напрямки діяльності радянської влади на західноукраїнських територіях у післявоєнний час;
- Дослідити процес радянізації в Галичині;
- Описати становище освіти в період відновлення радянської влади на західноукраїнських землях;
- Розглянути відновлення та діяльність радянської влади на теренах Поділля;
- Проаналізувати боротьбу радянської влади із українським визвольним рухом;

- З'ясувати причини упередженого ставлення радянських органів влади до репатріантів після закінчення Другої світової війни.

Методологічні засади роботи складають принципи об'єктивності та історизму, котрі базуються на відмові від політичної заангажованості. А також було використано і загальні наукові методи, такі як індукція та дедукція, синтез та аналіз, порівняння та аналогії. Що стосується спеціальних історичних методів дослідження, то використовувалися проблемно–хронологічний, історико–порівняльний, періодизації, ретроспективний, структурно–функціональний.

Елементи наукової новизни полягають у комплексному дослідженні та здійсненні порівняння процесів радянізації на теренах Галичини, де радянська влада встановлювалася в ході фактичної окупації та протидії опозиційно налаштованого місцевого населення засобами репресій та терору, і Поділля, де цей етап радянською владою уже був пройдений у 20–30–х роках.

Практичне значення роботи визначається в можливості використання матеріалів для подальшого написання робіт з історії України, до прикладу, рефератів, краєзнавчих досліджень, курсових та кваліфікаційних робіт в закладах вищої освіти, а також в закладах середньої освіти.

Апробація результатів дослідження. На звітній науковій конференції студентів і магістрантів університету у вересні 2021 року, де матеріали роботи лягли в основу доповіді на тему «Окремі аспекти боротьби ОУН та УПА проти відновлення радянської влади в Галичині». Матеріали подано до друку.

Публікації. З досліджуваної теми здійснено одну публікацію.

Структура роботи. Магістерська робота складається із змісту, вступу, трьох розділів, п'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг роботи становить 89 сторінок.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі подається теоретичний підсумок та вирішення наукової проблеми показані у всебічному та комплексному аналізі умов на територіях Поділля та Галичини в період відновлення радянської влади. Використані архівні джерела, періодику, наукову літературу, залучені загальнонаукові та спеціально–наукові методи та комплекс принципів історичного пізнання допомогли виконати поставлені завдань і зробити висновки.

Стосовно I розділу, можна зробити висновок, що історіографія в сучасний період і в радянській значно відрізняється. Дослідники радянського періоду подавали свої роботи, де були хороші дії радянської влади, розповідали про їхні успіхи та здобутки, деякі дослідники в доброму аспекті подавали дані про засудження та репресії, що влада справедливо чинить по відношенні до людей, котрі діяли не згідно законів. Сучасні дослідники навпаки стараються подавати всі свої дослідження об'єктивно, не показувати своєї прихильності до того чи іншого аспекту чи людини, також намагаються подавати без політичної заангажованості, щоб у читача склалася своя думка стосовно певних подій і дослідник не впливав на неї своїми роботами.

Велику інформацію про події 1944–1947 рр. на територіях Поділля та Галичини можна почерпнути і з архівних джерел та газетних матеріалів, котрі дуже допомогли для вирішення поставлених завдань та мети.

Статус населення Галичини змінився після того, як радянська влада включила західноукраїнські землі до Радянського Союзу, оскільки вони отримали радянське громадянство. Об'єднавшись, місцеве населення перестало бути національною меншиною, проте це їм принесло важкі та трагічні випробування. Під час радянізації для того, щоб будь–яким чином послабити і

зовсім знищити опір місцевого населення, радянська влада почала масові арешти та депортації. Всі можливі ознаки неприхильного ставлення до керівництва керували радянські органи державної безпеки, це і була мета їхньої роботи, а також вони були головним механізмом у вчиненні політичних розшукав та репресій. На Галичині було набагато важче запровадити радянізацію, оскільки місцеве населення завжди радяться між собою і допомагають один одному. Це тому, що проживають вони у важкодоступних місцях і на допомогу може прийти лише близький сусід. Тому дослухалися до думки і орієнтувалися один одного.

Політичний режим, котрий насаджувався на західноукраїнських землях ще із 1939р. і відновився у 1944р., був різновидом тоталітаризму – сталінізм. Тобто, розпочалася друга радянізація територій Західної України. У 1944 р., коли відновлювалася радянська влада на західних територіях України, місцеві жителі вже розуміли, що собою представляє радянське керівництво, і вони розчарувалися у їхніх діях та почали проявляти антирадянські настрої. Влада не могла знайти широкої підтримки з числа населення, оскільки ОУН та УПА створили рух Опору проти радянської влади. Радянська влада розпочала з того, що перенесла на територію Галичини керівні управлінські кадри. Всі керівні посади займали вихідці із східних областей та СРСР, керівництво відрядило їх сюди для забезпечення порядку та проведення політики. Проте населення продовжувало боротися за відновлення незалежності України. Державні та партійні функції на Заході України виконували партійні структури, тобто обкоми, міськкоми та райкоми партії. У них концентрувалися всі важелі влади, оскільки вони були політичними центрами.

Німецькі керівники вважали освіту непотрібною для підкореного народу, а тому розпочався її занепад. Дозволено було обов'язково вивчати німецьку мову і навчатися лише 4 класи. Щоб насаджувати комуністичні ідеали, керівництво СРСР намагалася якомога швидше реалізувати соціалістичні перетворення. Після відновлення радянської влади, розпочалося відбудовування

освітніх та культурних заходів. Коштів не вистачало для всіх завдань. У школах майже не було ідалень, були відсутні меблі, обладнання на шкільні підручники. Відповідно, відбулося погіршення матеріально–технічного забезпечення та умови вчителів для навчання учнів. Для того, щоб школярі могли відвідувати школу і навчатися, громади приєднувалися до відбудови шкіл. Були всесоюзні стандарти, де запроваджувався навчальний та виховний процес відповідно до радянської системи з обов'язковою ідеологічною складовою, відповідно радянська влада почала змінювати систему навчання до всесоюзної. Брак вчителів в місцевості була дуже значною проблемою, так як і відбудова після війни будівель. Залучали вчителів з інших областей, але у зв'язку з тим, що коштів було мало, забезпечити їм нормальне життя радянська влада не могла. Тобто, радянська влада всіма силами намагалася відновити заклади освіти не лише для населення, але й для того, щоб проводити в школах свою ідеологію і продовжити радянізацію.

Після звільнення Поділля від німецької армії, радянська влада відразу ж відновила тут всі радянські та партійні органи влади, установи та організації. Для відновлення господарства та допомоги на фронті, радянське керівництво намагалася активізувати місцеве населення. Також всіляко намагалися переконати населення, що життя покращає із приходом радянської влади. Інтелігенцію намагалися радянізувати по–різному, спочатку утворювали з класово близьких основ її кадрів, вже перевихованих спеціалістів втягували в різну громадську діяльність, а, відповідно, проти тих, хто не бажав йти на компроміс, застосовували репресії. Радянська влада не хотіла, щоб діяли неконтрольовані об'єднання населення. Початком придушення центрів, де суспільство, так би мовити, мало свою думку, розпочалося із заборонами функціонування політичних партій. Далі заборонялися громадські, освітні, культурні установи та організації як українського, так і польського походження.

Після звільнення міста Кам'янця–Подільського відкрили госпіталь, сюди привозили поранених солдат із фронту. В ході війни Червоної армії та

німецьких військ постраждала значна частина міста, особливо Старе місто, оскільки було зруйновано велику кількість історико–культурних пам'яток. Відбудова міста розпочалася, коли німецькі війська покинули місто, та забирала багато коштів, оскільки ще дуже постраждала промисловість, то їй було надзвичайно важко добитися довоєнних результатів. Значна увага приділялася підприємствам. Також відбудувати місто допомагали і працівники підприємств, а не лише керівництво Радянського Союзу. Найшвидше було відновлено у місті струм та воду. Також розпочала роботу лікарня, її теж вдалося швидко відновити. Було поновлено і освітні заклади, наприклад Кам'янець–Подільський вчительський інститут, для якого виділили дві будівлі, для проживання студентів, професорів та їдальня та для проходження навчального процесу. За кошти працівників було придбано матеріали для проведення навчального процесу та деякі меблі. Згодом розпочала працювати і бібліотека. Також 9 шкіл відновили роботу, було зібрано та виготовлено меблі для дитячих садків силами працівників.

Йшла боротьба із національно–визвольним рухом, радянська влада для цього застосовувала всі можливі методи. Головний орган, Політбюро ЦК КП(б)У, якому належала вся влада, не лише ухвалював важливі рішення, але й вів боротьбу із ОУН та УПА. Також варто згадати, що весь партійний та політичний апарат на Поділлі побудували не з місцевого населення, а осіб, котрі прибули сюди на роботу, тобто місцеве населення залишалося в меншості. Згодом було видано Звернення, де зазначалося, що ворогом держави можуть бути не лише німецькі окупанти, але й націоналісти, котрих радянська влада класифікувала німецько–українськими, тобто ті, хто нібито допомагає Гітлерові уярмлювати український народ і державу. Потім звернення видали до ОУН та УПА, де їх радянська влада називає ворогами народу, а також стверджує, що створені ними загони мають воювати проти Німеччини, а не Радянського Союзу. Врахувавши, що західноукраїнський народ освічений,

радянська влада почала долучатися до періодичних видань, які на той час дуже добре були розвинені, та провадити пропагандистську політику.

Ті, хто потрапили в полон до Німеччини, після Другої світової війни почали повертатися на рідну Батьківщину. Під час війни до Німеччини на каторгу насильно вивозили дуже багато людей із територій, де поширювалася влада німецького керівництва, включно із Поділлям. В Німеччині в них було жахливе життя і робота, вони пройшли через неймовірно важкі умови. Коли закінчилася Друга світова війна, то СРСР видала постанову, що всі громадяни, які опинилися за межами країни мають право повертатися на Батьківщину. Для репатріантів видали багато постанов, щоб регламентувати їхнє життя. Також радянська влада повідомляла їх, що громадянські права репатріанти отримають такі самі які мають радянські жителі. Стосовно пільг та прав, то у всіх сферах чи то сільське господарство, чи промисловість, чи виробничі сфери, як і робітники та службовці, репатріанти отримували такі самі. Репатріанти–інваліди, які були або стали ними в ході роботи в Німеччині, отримували такі ж пільги як і радянські громадяни. Радянська влада вносила всіх репатріантів в списки, оскільки хвилювалася за безпеку. Тобто вважала, що зрадниками Батьківщини може бути хто завгодно. Отже, ті особи, які повернулися додому мали відразу ж ставати на облік, навіть якщо людина добиралася власними силами і якимось чином оминула пункт контролюючих органів. Страхуючись, радянська влада дозволяла репатріантам повертатися лише туди, де людина проживала до початку Другої світової війни, адже її там всі знають і вести облік таким чином було набагато легше та краще.

Тобто, порівнюючи Поділля та Галичину, приходимо до висновку, що умови життя місцевих жителів були дуже схожі, коли відновлювалася радянська влада, оскільки вона намагалася запровадити свою політику на всіх територіях, які відвоювала в Другій світовій війні. Відновлення міст для радянської влади було дуже важливим, адже відновлювалися підприємства та промисловість, освітні заклади, тощо. Свою пропагандистську політику

радянська влада намагалася проводити всюди, де тільки була спроможна, це стосується навіть періодичних видань, які дуже допомагали керівництву у цьому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

Державний архів Вінницький області

1. Ф. Р–1998. Виконавчі комітети районних рад. Оп. 2. спр. 52. арк. 43.
2. Ф. Р–2700. Вінницька обласна рада. Оп. 5. спр. 386. арк. 451.

Державний архів Тернопільської області

3. Ф. П–1 Тернопільський обласний комітет Комуністичної партії України. Оп. 1. Спр. 153: Справки, сведения обкома КП(б)У в ЦК ВКП(б)У о количестве работников, прибывших в Тернопольскую область, укомплектовании кадрами партийных, советских, хозяйственных органов и их списки. 1 липня – 20 грудня 1944 р., 39 арк.
4. Ф. Р–18. Тернопільський обласний відділ народної освіти, Оп. 1. 1944–1954 рр. Спр. 38. Звіт про роботу шкіл області за 1944–1945 н. р. 92 арк.

Державний архів Хмельницької області

5. Ф. Р–863. Комісія з розслідування злочинів німецько–фашистських окупантів. Оп.3. Спр.343. Реєстр актів обліку втрат, принесених німецько–фашистськими загарбниками місцевій промисловості. 206 арк.
6. Ф. Р–338. Виконавчий Комітет Кам'янець–Подільської обласної Ради депутатів трудящих. Оп. 14. Спр. 2. арк.1

Центральний державний архів громадських об'єднань України

7. Ф. 1. Центральний комітет Комуністичної партії України, Оп. 73. Відділ шкіл. 1942 – 1962 рр., Спр. 75. Постанови РНК УРСР, доповідні записки, довідки про стан і роботу шкіл в західних областях УРСР, 1944–1946 рр. 225 арк.

**Центральний державний архів вищих органів влади та управління
України**

8. Ф. 166. Міністерство освіти України, Оп. 15. 1942 – 1988 рр., Спр. 243. Матеріали (протоколи) стенограми та рішення засідань колегії Міністерства освіти УРСР. Том III, 1947 р. 325 арк.
9. Блискуча перемога блоку комуністів і безпартійних. *Прапор Жовтня*. 1947. 26 груд. №145(532). С.1.
10. Будуються нові заводи. *Прапор Жовтня*. 1946. 11 січ. №6 (235), С.3.
11. Відбудова водогону. *Прапор Жовтня*. 1946. 16 лют. №25 (254), С. 2.
12. Відбудуємо рідне місто. *Прапор Жовтня*. 1944. 8 черв. №41. С.2.
13. Відновимо соціалістичне змагання. *Прапор Жовтня*. 1944. 14 трав. №37, С.1.
14. Дитячі садки міста. *Прапор Жовтня*. 1945. 11 січ. № 4 (106). С.2.
15. Збори стахановців і ударників міста. *Прапор Жовтня*. 1945. 14 січ. №5(107). С.2.
16. Історія нашого міста. *Прапор Жовтня*. 1946. 3 берез. №33 (262). С. 4
17. Кожному трудящому облігації нової позики. *Прапор Жовтня*. 1944. 7 трав. №35. С.1
18. Ковальський М. В інституті народної освіти. *Подільнин*. 1941. 26 жовт. С.3.
19. Літуєва О. 30 років Радянської влади на Україні. *Прапор Жовтня*. 1947. 20 груд. №145(532). С.2.
20. Маркуш. Озеленимо наше місто. *Прапор Жовтня*. 1945. 8 квіт. № 28 (130). С.1.
21. Місцева промисловість в другому кварталі. *Прапор Жовтня*. 1944. 9 лип. №53. С.2.
22. Передовики соціалістичного змагання залізниці. *Прапор Жовтня*. 1947. 8 лют. №16 (390). С.1

23. Підняти місцеву промисловість. *Прапор Жовтня*. 1945. 20 трав. №40(142). С.1.
24. Повернулись до творчої праці. *Прапор Жовтня*. 1944. 14 трав. №37, С.2.
25. Подоляненко Г. Ткацька артіль повинна працювати краще. *Прапор Жовтня*. 1945. 29 сер. № 77 (179). С.1.
26. Рік великих перемог. *Прапор Жовтня*. 1945. 1 січ. №1 (103).
27. Шаферман М. В день всенародного свята. *Прапор Жовтня*. 1947. 12 лют. № 17(391). С.1.

Монографії, статті, посібники, підручники, рецензії,

довідкові видання

28. Безносюк О. Винищувальні батальйони в боротьбі проти збройних формувань ОУН і УПА на теренах Станіславщини в 1944 – 1945 рр. Галичина. 2008. Вип. 14. С. 364 – 370.
29. Білас І. Репресивно–каральна система в Україні. 1917 – 1953: суспільнополітичний та історико–правовий аналіз: У 2 т. Київ: Либідь; Військо України, 1994.
30. Воз’єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною. [відп. ред. Ю. Ю. Сливка]. К. : Наукова думка, 1989. 484 с.
31. Войналович В. А. Партійно–державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940 – 1960–х років: політологічний дискурс. К.: Світогляд, 2005. С. 20 – 32.
32. Галичина в етнополітичному вимірі / авт. кол.: В. О. Котигоренко (керівник), В. А. Войналович, О. Я. Калакура, Л. Л. Ковач, В. В. Коцур, Н. І. Кочан, О. О. Ляшенко, Н. Ю. Макаренко, Ю. О. Ніколаєць, М. І. Панчук, О. В. Позняк, О. О. Рафальський, М. Ю. Рябчук. К.: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2017. 840 с.
33. Гальчак С. «Східні робітники» з Поділля у Третньому Рейху. Депортація, нацистська каторга, опір поневолювачам. Вінницький державний педагогічний

університет імені М. Коцюбинського. Вінниця: «Книга–Вега» ВАТ «Віноблдрукарня», 2003. 344 с.

34. Гальчак С. Облік як форма контролю та стеження за репатріантами у повоєнному СРСР. Маловідомі імена, події, факти: Збірник статей. Випуск 36. К.: Інститут історії України НАН України, 2010.

35. Гальчак С. Подільські «остарбайтери»: перші роки на Батьківщині. З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ №1 (34) 2010.

36. Герегова С. В. Освіта в західноукраїнському регіоні (друга половина 40–х – перша половина 50–х років ХХ ст.): дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Чернівці, 2004. 217 с.

37. Гриневич В.А. Суспільно–політичні настрої населення України в роки Другої світової війни (1939 – 1945 рр.). К., 2007.

38. Гулай В. В. Міжетнічна комунікація в Західній Україні у роки Другої світової війни. Львів : Вид–во Львівської політехніки, 2011. 460 с.

39. Докаш О. Радянська стратегія та практика політичної мобілізації населення Західної України в умовах військово–політичного протистояння на завершальному етапі Другої світової війни. Журнал *Studia politologica Ucraino–Polona* №4 (2014). С.224 – 233.

40. Ільницький В. Створення та діяльність у західних областях УРСР радянських парамілітарних формувань (1944 – 1954 рр.). З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. 2011. № 2. С. 47 – 82.

41. Калакура О. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті. Київ: Знання України, 2007.

42. Кірсанова О. Я. Розвиток суспільно–політичної активності трудящих західних областей УРСР у процесі будівництва основ соціалізму. К.: Наукова думка, 1981. 224 с.

43. Ковалик В. Репресивні дії органів НКВС проти УПА на теренах Станіславщини в 1944 році. Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. ст. 2008. Вип. 11. С. 229 – 234.

44. Кондратюк К., Леськів М. Україна: Західні землі 1944 – 1953 рр. Монографія. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2011. 104с.
45. Красножон Н. Г. Фінансове забезпечення загальноосвітньої школи України (1943 – 1953 рр.). Збірник наукових праць Науково–дослідного інституту Українознавства. Київ, 2007. Т. 18. С. 122 – 128.
46. Кульгавець Х. Винищувальні батальйони та групи охорони громадського порядку у боротьбі із націоналістичним підпіллям у західних областях УРСР (1944 – 1950 рр.). Форум права. 2009. № 3. С. 373 – 382.
47. Лагодич М.М. Специфіка функціонування структур Української греко–католицької та Руської православної церков у Східній Галичині в умовах радянської моделі державно–церковних відносин (1945 – 1965 рр.). автореф. дис. ... канд. іст. наук : 09.00.11. Нац. ун–т «Остроз. акад.». Острог, 2014.
48. Леськів М. М. Державний терор у західних областях України в повоєнний час (1944 – 1953). Мандрівець. № 3. 2006. С. 19–24.
49. Леськів М. М. Культурно – освітні аспекти «радянізації» західних областей України в повоєнні роки. Вісник Львівської комерційної академії. Серія гуманітарні науки. Львів, 2007. Вип.6. С.37 – 42.
50. Леськів М. М. Радянський режим у західних областях України (1944 – 1953 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Львів, 2008. 18 с.
51. Літопис Української Повстанської Армії. Львів, 1992. Т. 8.
52. Літопис УПА. Нова серія. Т. 3. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля : директивні документи ЦК Компартії України. 1943 – 1959. Київ; Торонто, 2001. 650 с.
53. Лучаківська І. Українська інтелігенція західних областей УРСР в перші роки радянської влади (1939 – 1941 рр.). Дрогобич: Відродження, 1999.
54. Макарчук С. Радянські методи боротьби з ОУН і УПА. 1944 – 1945 рр.. Українська Повстанська Армія у боротьбі проти тоталітарних режимів. Львів, 2004. С. 210–224.

55. Мищак І. Соціально–економічні та культурні перетворення на західноукраїнських землях після включення їх до складу УРСР: новітня історіографія. Історико–географічні дослідження в Україні. 2009.
56. Мірчук П. Українська Повстанська Армія. 1942 – 1952. Мюнхен, 1953.
57. Міщанин В. Радянізація Закарпаття 1944 – 1950 рр. Ужгород: РІК–У, 2018. 644 с.
58. Нагірняк М. Я. Політична та ідеологічна боротьба органів Комуністичної партії у процесі утвердження режиму в Західній Україні (1944 – 1945 рр.). Військово–науковий вісник. 2013. Вип. 20. С. 66–80.
59. Нариси історії Тернопільської обласної партійної організації. [авт. кол.: Нечай С. П. (кер.) та ін.]. Львів : Каменяр, 1980. 288 с.
60. Національні меншини України у ХХ столітті : політико–правовий аспект. Київ: ІПіЕНД НАН України, 2000.
61. Нікольський В.М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 20–х – 50–ті рр): історико–статистичне дослідження: монографія. Донецьк, 2003.
62. Патер І. Спротив галичан тоталітарному режимові у повоєнний час (1944–1953 рр.). Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2012. Вип. 21. С. 607–627.
63. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940–х – середина 1950–х рр.). Відп. ред. В. М. Даниленко. Кн. 2, ч. 3. Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. 336 с.
64. Потічний П. Боротьба проти підпілля в Західній Україні 1944–1959. Літопис Української Повстанської Армії. Т. 38. Торонто – Львів, 2002. С. 7–27.
65. Романець Л. М. Вчителі загальноосвітніх шкіл УРСР післявоєнного періоду (1945 – друга половина 1950–х років): соціальний статус та повсякденне життя: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Черкаси, 2010. 246 с.
66. Романець Л. М., Романюк І. М. Оплата праці науково–педагогічних працівників вищої школи у перші повоєнні роки. Наукові записки Вінницького ДПУ ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Вінниця, 2009. Вип. 16. С. 87–89.

67. Романів О., Федущак І. Західноукраїнська трагедія 1941. Львів – Нью-Йорк, 2003.
68. Романюк І. М., Романець Л. М. Кадрове забезпечення сільських шкіл України вчителями в кінці 1950–х – на початку 60–х років. Український селянин: Зб. наук. пр. Черкаси, 2008. Вип. 11. С. 176 – 177.
69. Сворак С. Д. Народна освіта у західноукраїнському регіоні: історія та етнополітика (1944 – 1964 рр.). Київ: Правда Ярославичів, 1998. 239 с.
70. Сворак С. Д. Освіта на західноукраїнських землях у повоєнний період, УІЖ. 1997. № 2. С. 28 – 42.
71. Старжець В. І. Боротьба радянської влади і українського підпілля за вплив на освітній простір західних областей УРСР у післявоєнний період (1944 – 1953 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Нац. ун–т «Остроз. акад.». Острог, 2019.
72. Стародубець Г. М. Винищувальні батальйони у західних областях України в 1944 – 1946 рр.: «свої» чи «чужі»? Новітня доба. 2013. Вип. 1. С. 62–73.
73. Стародубець Г. Радянські парамілітарні формування у боротьбі з оунівським підпіллям у західних областях України. Наукові зошити національного університету “Острозька академія”. Острог, 2010. Вип. 16. С. 167 – 177.
74. Терлецька І. В. Сучасний історіографічний дискурс сталінізму як форми тоталітаризму : [монографія]. К. : Київ. нац. торг.–економ. ун–т, 2009. 162 с.
75. Ткачук В. П. Соціально–політичні процеси на західноукраїнських землях в перше повоєнне десятиліття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Львів, 1998. 17 с.
76. Улітова Н. С. Основні тенденції та процеси у справі відновлення діяльності закладів освіти в повоєнній Україні. Чорноморський літопис. Миколаїв, 2012. Вип. 6. С. 161 – 165.
77. Фролов М. О. Політична система та номенклатурна еліта радянської України 1920–х – 1930–х рр.: особливості та механізми формування і функціонування. Запоріжжя : КПУ, 2011. 828 с.

78. Чернега П. М. Профсоюзы Украинской ССР в годы Великой Отечественной войны (1941 – 1945). К., 1987.

79. Чернега П. М. Відновлення радянської влади на західноукраїнських землях в період визволення їх Червоною армією (1944 – 1945). Воєнна історія Галичини та Закарпаття : зб. наук. пр. Львів, 2010. С. 570–574.

80. Ярош Б. О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях в 30 – 50-х роках ХХ століття (історико–політологічний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора політ. наук : спец.: 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». К., 1995. 43 с.